

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟΝΟΜΟΚΛΗΤΟ
ΛΕΥΚΩΝΤΗΣ ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

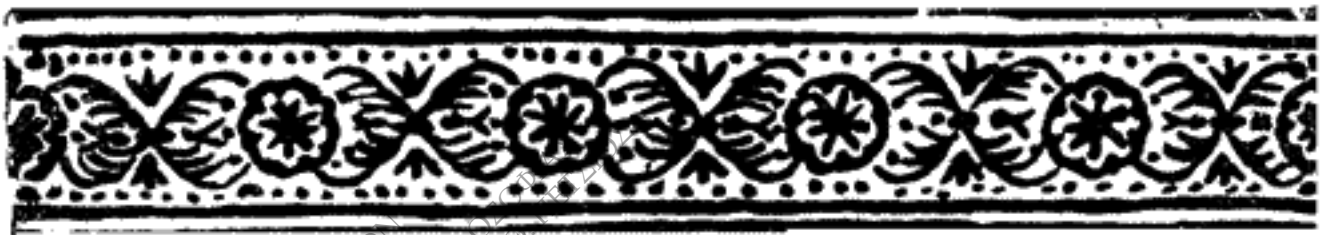
ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1954

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΖΗΝΩΝ Ο ΚΙΤΙΕΥΣ ΚΑΙ ΕΥΔΗΜΟΣ Ο ΚΥΠΡΙΟΣ

Τὸ γνῶρισμα ποῦ ἀποτελεῖ τὴν ἰδιότητα τῆς ἑλληνικῆς πολιτιστικῆς ἱστορίας εἶναι ἡ ἀκατάλυτη ἀνανεωτικὴ τῆς γονιμότητα. Τὸ βαθύτερο ὑπόστρωμα τῆς ἑλληνικῆς πολιτιστικῆς ζωῆς δὲν χάνει ποτὲ τὴν ἐνότητά του. Προχωρεῖ ἀκατάλυτο καὶ ἀφθαρτο μαζί με τὴν προχώρηση τῶν αἰώνων. Οἱ ἐκφάνσεις του ὁμως παρουσιάζουν σὲ κάθε ἐποχὴ ποικιλία μορφῶν ποῦ μαρτυροῦν γιὰ τὸ ἀνεξάντλητο πλοῦτο τῶν ἀστείρευτων πρώτων πηγῶν. Κάθε περίοδος ἔχει τὴ δική της ἰδιότητα. Ἡ πνευματικὴ πορεία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους δὲν ὑποδουλώνεται ποτὲ στὴ μονοτονία στερεοτύπων μορφολογικῶν ἐκδηλώσεων. Εἶναι ἕτοιμη σὲ κάθε ἐποχὴ γιὰ μίαν ἀναδημιουργικὴ ἀνασυγκρότηση. Ἀντικρούζει μὲ ἐμπιστοσύνη τίς νέες συνθήκες τῆς ζωῆς καὶ δὲν ἐμπλέκεται ποτὲ στὰ δεσμά μιᾶς ἀγονῆς μονοτυπίας. Προχωρόντας στὶς νέες μορφές μένει πιστὴ στὴν πρώτη καταβολή. Κάθε ἀναδημιουργικὴ ἀνακαίνιση εἶναι μαζί δημιουργία καὶ συντήρηση. Ὅταν ὁ Πλάτων μιλοῦσε γιὰ τὴν ἀνάμνηση τῶν ἰδεῶν ἐξέφραζε τὸ πρωταρχικὸ βίωμα ποῦ ἐνεψύχωνε καὶ ἐμψυχώνει πάντοτε κάθε ἑλληνικὴ καρδιά. Ἡ ἀναμνηστικὴ ἐπιστροφή στὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν εἶναι μαζί ἐπανάληψη καὶ ἀνακαίνιση, ἐπιστροφή καὶ προχώρηση.

Ἡ πάλη τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν κατὰ τὸν πέμπτον π. Χ. αἰῶνα δὲν ἀνανεώνει μόνον τὴν ἡρωικὴ παράδοση ποῦ εἶχε κρυσταλλωθῆ μετὰ τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου. Δημιουργεῖ μίαν νέα μορφή ζωῆς, ποῦ ὅσο κι' ἂν ἔχη τίς ρίζες τῆς στὸν ὀμηρικὸν κόσμον, ὅσο κι' ἂν εἶναι ἀναδίπλωσις τοῦ αἰῶνος τῶν ἡρώων ἔχει ὁμως καινούριες δικές της χαρακτηριστικὲς γραμμές. Ἡ ἀττικὴ τραγωδία καὶ ἡ ἀττικὴ φιλοσοφία στερεὰ στηριγμένες καὶ οἱ δύο στὴν παλαιὰ παράδοση τοῦ ὀμηρικοῦ ἔπους καὶ τῆς προσωκρατικῆς σοφίας ἔχουν δική τους αὐτοτέλεια. Παρουσιάζονται ὡσανύ κάτι τὸ καινούριον καὶ τὸ ἀπρόβλεπτον. Κάθε φορὰ ἓνα φυλετικὸν τμήμα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ παίρνει τὴν ἀγωνιστικὴν πρωτοπορίαν. Κάθε ἑλληνικὴ φυλὴ καὶ κάθε ἑλληνικὴ χώρα ἔχει τὴ δημιουργικὴν τῆς ὥρα. Οἱ Ἀχαιοί, οἱ Ἴωνες, οἱ Δωριεῖς μετὰ τὴ σειρά τους ἔρχονται νὰ δώσουν τὸν ἐκφραστικὸν τους χαρακτήρα στὴν πολιτιστι-

κὴ, πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ ἑλληνικὴ δημιουργία. Ἡ Μίλητος, ἡ Σπάρτη, αἱ Ἀθηναὶ μετὰ τὴ σειρά τους ἔρχονται νὰ γίνουν αἱ πρώτες ἐστίες τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἑλληνικὲς φυλές ποῦ εἶναι τοποθετημένες στὶς ἔκκεντρος θέσεις δὲν στέκονται μόνον πρόμαχοι καὶ φύλακες τῶν ἐσχάτων ἄκρων τῆς ἑλληνικῆς περιοχῆς. Μετὰ τὸ πέρασμα τῶν καιρῶν παίρνουν κι' αὐτὲς τὴ θέσιν τῆς πρωτοπορίας.

Δυὸ τέτοιες ἔκκεντρος ἑλληνικὲς περιοχὲς ἦσαν γιὰ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Κύπρος. Ἡ μοῖρα τῶν Μακεδόνων ἦταν νὰ σταθοῦν ἀγρυπνοὶ ὀροφύλακες τῶν βορείων συνόρων τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος. Προφυλακὴ ἐμπρὸς στοὺς παμπάλαιους λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἐστάθη ἡ φυλὴ τῶν Κυπρίων. Φρουροὶ μαζί καὶ ἀνιχνευτὲς ἐστάθηκαν οἱ Κύπριοι στὰ πανάρχαια χρόνια γιὰ τὸ λαὸν τῶν Ἑλλήνων. Τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἑλληνικῆς τῶν καταγωγῆς καὶ νοοτροπίας ἐπῆραν μίαν ἐντονώτερη καθαρότητα ἀπὸ τὴν ἀντίθεση καὶ ἀντιμαχίαν τους πρὸς τοὺς Ἀνατολικοὺς λαοὺς. Ἐκατονταετηρίδες ὀλοκλήρες ἐκρατοῦσαν τὴ θέσιν αὐτὴν μετὰ ἀλύγιστη καρτερία. Καὶ ὅταν κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα οἱ φυλές τῆς κεντρικῆς Ἑλλάδος σπαραγμῆνες ἀπὸ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον δὲν εἶχαν πιά τὴν παλαιὰ τους ῥώμην, οἱ δύο ἔκκεντρος φυλές ἐμπῆκαν στὸ προσκήνιον. Ὁ Πλάτων εἶχε τὴν ὀξυδερκείαν νὰ διακρίνη ἀπὸ ποῦ ἔπρεπε νὰ περιμένῃ τὸ Ἑλληνικὸ Ἔθνος τότε μίαν καινούριαν ἀναγέννησιν. Ἀπελπισμένος ἀπὸ τὸ πολιτικὸν πείραμα ποῦ εἶχε κάμει στὴ Σικελίαν ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του πρὸς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Κύπρον. Παράλληλα μετὰ τὴν προσπάθειαν τοῦ Πλάτωνος καὶ ὁ Ἰσοκράτης ἀναζητοῦσε στὶς ἴδιες περιοχὲς νέες ἀναγεννητικὰς δυνάμεις. Τὸ ὅτι οἱ ἀναζητήσεις αὐτὲς πρὸς ἐκείνας τίς περιοχὰς ἔπρεπε νὰ στραφοῦν, αὐτὸ τὸ ἀπέδειξαν τὰ ἴδια τὰ γεγονότα. Λίγα χρόνια ἔπειτα οἱ Μακεδονικὲς φάλαγγες ἐπαίρνουν τὴν ἐκδίκησίν τους γιὰ τὴν Περσικὴν εἰσβολὴν τοῦ περασμένου αἰῶνος. Καὶ μίαν γενεὰ ἔπειτα ἀπὸ τὸ θάνατον τοῦ Πλάτωνος στὰ 308 π. Χ. ἓνας νέος φιλόσοφος ἔρχοταν στὰς Ἀθήνας γιὰ νὰ κάμῃ μίαν

καινούρια ἀνατοποθέτηση τῆς ἑλληνικῆς κοσμοθεωρίας ὅπως τὶς ἐπέβαλλαν τὰ κοσμοϊστορικά γεγονότα ποὺ εἶχαν ἐπι-
συμβῆ.

Ὁ νέος αὐτὸς φιλόσοφος ἐρχόταν ἀπὸ τὴν Κύπρο καὶ ἦταν ὁ Ζήνων ὁ Κιτιεύς¹. Ἐπειτα ἀπὸ ἐπίμονη μαθητεία εἴκοσι ἐ-
τῶν στὸ 308 π.Χ. ὠργάνωσε δική του φι-
λοσοφικὴ Σχολὴ στὴν Ποικίλη Στοά τῶν
Ἀθηνῶν. Ἡ συρροὴ τῶν μαθητῶν του ἦ-
ταν τόσο μεγάλη ὥστε ἀπετέλεσαν ἰδιαί-
τερη φιλοσοφικὴ αἵρεση καὶ ἐπῆραν τὸ ὄ-
νομα Στωϊκοί. Σχετικὰ μὲ τὴ νεανικὴ του
ζωὴ ἔχομε τὴν πληροφορία ὅτι εἶχεν ἐπι-
δοθῆ μαζί μὲ τὸν πατέρα του στὸ ἐμπό-
ριο. Ἡ ἀνάγνωση τῶν «Ἀπομνημονευμά-
των» τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τῆς «Ἀπολογίας»
τοῦ Πλάτωνος τὸν ἔκαμαν νὰ ἀφιερῶσιν τὴ
ζωὴ του στὴ φιλοσοφία. Γιὰ τὸ Ζήνωννα ἡ φι-
λοσοφία δὲν ἦταν μόνο μιὰ θεωρητικὴ ἐ-
νασχόληση. Ἦταν σύγχρονα ἠθικὴ ἐξύψω-
ση καὶ τελείωση τῆς προσωπικότητος. Ὁ
ἴδιος ἀνεδείχθη πρόσωπο μεγάλου ἠθικοῦ
κύρους. Ὁ Ἀντίγονος ποὺ ἐβασίλευε στὴ
Μακεδονία τὸν ἐτιμοῦσε καὶ τὸν εἶχε ζη-
τήσει κοντά του. Τὴν πρόσκληση αὐτὴ τὴν
ἀπέκρουσε καὶ τοῦ ἔστειλε ὡς σύμβουλο
τὸ μαθητὴ του Περσαίω. Ἐζῆσε στὰς Ἀ-
θήνας μέχρι τὸ 264 π.Χ. Τὸ σύστημα τῆς
φιλοσοφίας του εἶχεν εὐρύτατη ἐξάπλωση
ὄχι μόνο κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴ ἀλλὰ καὶ τὴ
ῥωμαϊκὴ ἐποχὴ. Ἡ ἐπιβίωση τῶν ἰδεῶν του
ἔχει ἀσκήσει τὴν ἐπίδρασή της ὄχι μόνο
στὴ διαμόρφωση τῆς μεσαιωνικῆς ἀλλὰ
καὶ τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας. Κατὰ τὸν
δέκατο ἕκτο αἰῶνα ὁ Ἰταλὸς φιλόσοφος
Telesio (1509-1588) ποὺ κατὰ τὸν ἐπιγραμ-
ματικὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ Βάκωνος εἶναι
ὁ πρῶτος ἀνθρώπος τῶν νεωτέρων χρόνων
(*homo hominum primus*), ξαναφέρει πάλι
στὴν ἐπικαιρότητα τὶς φιλοσοφικὰς ἀντι-
λήψεις τῶν Στωϊκῶν ἔπειτα ἀπὸ μελέτη
τῶν βιογραφιῶν τοῦ Διογένη τοῦ Λαερ-
τίου, καὶ τῶν ἔργων τοῦ Κικέρωνος καὶ
τοῦ Σενέκα. Λίγα χρόνια ἔπειτα ὁ Justus
Lipsius κάνει λεπτομερέστερα γνωστὰς τὶς

ιδέες τῶν Στωϊκῶν μὲ τὶς συγγραφές του
«*Manuductio ad Stoicam philosophiam*» 1604
(Χειραγώγηση πρὸς τὴ Στωϊκὴ φιλοσοφία)
καὶ «*Physiologicae Stoicae libri III*» 1610 (Τῆς
Στωϊκῆς φυσιολογίας τρία βιβλία). Μὲ τὶς
ὕπομνηστικὰς αὐτὰς συγγραφὰς τὰ φιλο-
σοφήματα τῶν Στωϊκῶν ἀπετέλεσαν μιὰ
ἀπὸ τὶς σταθερώτερες βάσεις γιὰ τὴ δια-
μόρφωση τοῦ ἠθους καὶ τῆς σκέψεως τοῦ
ἀνθρώπου τῆς νεωτέρας ἐποχῆς. Στὸν παν-
θεῖσμό καὶ στὴ θεωρία περὶ παθῶν τοῦ
Σπινόζα στὴν ἀκαμπτη αὐστηρότητα τῆς
ἠθικῆς τοῦ Καπὶ δὲν εἶναι δυνατόν, ἂν θέ-
λωμε νὰ εἶμαστε εἰλικρινεῖς, νὰ μὴ ἀνα-
γνωρίσωμε ἀπηχῆσεις τῆς Στωϊκῆς φιλο-
σοφίας ποὺ ἐθεμελιώθηκε ἀπὸ τὸ Ζή-
ωνα.

Δὲν εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ σημειώματός
μας νὰ παρουσιάσωμε μιὰ συστηματικὴ
ἐκθεση τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ζήνωνος. Ἐ-
κείνο ποὺ θέλωμε νὰ καταδείξωμε εἶναι
τὸ γνήσιό της ἑλληνικὸ χρῶμα. Ἡ Στωϊκὴ
φιλοσοφία εἶναι μιὰ ὑποδειγματικὴ περί-
πτωση ποὺ δείχνει ὅτι τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα
ἔχει τὴν ἱκανότητα ἐπανερχόμενον σὲ
πρῶτες του πηγὰς νὰ ἐπαναεμφανίζετο
σὲ νέα δημιουργικὴ ἀνασυγκρότηση γιὰ
τὴν ἀντιμετώπιση τῶν νέων συνθηκῶν τῆς
ζωῆς καὶ τῆς πραγματικότητος. Ὅπως καὶ
οἱ ἄλλοι μεγάλοι φιλόσοφοι τῶν Ἑλλήνων
ἔτσι καὶ ὁ Ζήνων θέλησε νὰ διαμορφώσῃ
τὴ σκέψη του ξαναγυρίζοντας σὲ πρῶτες
πηγὰς καὶ ἀρχές. Μιὰ βιογραφικὴ πληρο-
φορία ποὺ μᾶς διέσωσεν ὁ Διογένης ὁ
Λαέρτιος ἔρχεται νὰ μαρτυρήσῃ γιὰ τὴν
ἀναδρομὴ τοῦ Ζήνωνος πρὸς τὶς ἀρχές.
«Ἐκάτων δέ φησι καὶ Ἀπολλώνιος ὁ Τύ-
ριος ἐν πρώτῳ περὶ Ζήνωνος χρηστηρια-
σαμένου αὐτοῦ, τί πράττων ἀριστα βιώσε-
ται, ἀποκρίνασθαι τὸν θεόν, εἰ συγχρωτί-
ζοιτο τοῖς νεκροῖς· ὅθεν ξυνέντα τὰ τῶν
ἀρχαίων ἀναγίνωσκειν». (Ὁ Ἐκάτων καὶ ὁ
Ἀπολλώνιος ὁ Τύριος στὸ πρῶτο βιβλί-
ο τῆς συγγραφῆς ποὺ ἔγραψε γιὰ τὸν Ζή-
ωνα ἀναφέρει ὅτι ὅταν αὐτὸς (ὁ Ζήνων) ἐ-
ζήτησε χρησμόν ἀπὸ τὸ θεὸ τί ἔπρεπε νὰ
κάνῃ γιὰ νὰ ζῆσῃ κατὰ τὸν ἀριστο τρόπο
τοῦ ἔδωκεν ὁ θεὸς τὴν ἀπάντησιν ὅτι αὐτὸ
θὰ τὸ κατῶρθωνε ἔάν ἐρχόταν σὲ συνά-
φεια μὲ τοὺς νεκροὺς. Παίρνοντας ἀφορμὴ
ἀπὸ τὸ νόημα τοῦ χρημοῦ ἀρχισε νὰ με-
λειτᾷ τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων). Πρα-
γματικὰ ὁ Ζήνων ἐθεμελιώσε τὴ φιλοσο-
φία του μὲ σταθερὴ ἀναδρομὴ στοὺς προ-
σωκρατικοὺς καὶ ἰδιαίτερα στὸν Ξενοφά-
νη, στὸν Ἡράκλειτο, στὸν Παρμενίδη,
στοὺς Πυθαγορείους καὶ στὸ Σωκράτη.

Ἄρκετοὶ ἀπὸ τοὺς ξένους μελετητὰς
τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ποὺ δὲν ἔχουν
ἀσχοληθῆ μὲ τὰ κείμενα τῆς προσωκρατι-
κῆς φιλοσοφίας, θέλουν νὰ διαπιστώσουν
ὅτι ὑπάρχει ἐπίδραση τῆς σημιτικῆς κο-
σμοθεωρίας στὰ φιλοσοφήματα τοῦ Ζή-
ωνος. Ἀπὸ τὴν προκατάληψη αὐτὴ δὲν

1. Μὲ λύπη μας εἶμαστε ἀναγκασμένοι νὰ σημειώ-
σωμε ὅτι ὁ γνωστὸς ἄγγλος ἑλληνιστὴς Gilliet Mar-
ray, ἀλλοτε καθηγητὴς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων
στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ὀξφόρδης, σὲ ἓνα κεφάλαιο τοῦ
μικροῦ βιβλίου του «*Stoic, Christian and Humanist*» ποὺ
ἐξεδόθηκε σὲ πρώτη ἐκδόσει τὸ 1940 καὶ σὲ τρίτῃ τὸ
1946 ἔκαμε σχετικὰ μὲ τὴν καταγωγή τοῦ Ζήνωνος
μιὰν ἀπαράδεκτη διαστρόφη τῶν γεγονότων. Στὴ σελί-
δα 91 γράφει ὅτι ὁ Ζήνων ἦρθε στὰς Ἀθήνας ἀπὸ
τὴν Κιλικία καὶ ὅτι ἦταν σιμιτικῆς καταγωγῆς. «*The
founder of the Stoic school, Zeno, came f r o m C i -
l i c i a to Athens... His place of birth is, perhaps,
significant. He was a Semite, and came f r o m t h e
E a s t.*» Ὅλες οἱ ἀρχαῖες πληροφορίες μαρτυροῦν
χωρὶς διαφωνία ὅτι ὁ Ζήνων εἶχε πατρίδα του τὸ Κί-
τιον τῆς Κύπρου. Ὁ Murray ἀποφεύγει νὰ δώσῃ τὴν
ἀκριβῆ πληροφορία. Ἦμπορεῖ κανεὶς νὰ ὑποθέσῃ γιὰ
νὰ τὸν δικαιολογήσῃ ὅτι ἔκαμε σύγχυση μὲ ἓναν ἄλ-
λο Στωϊκὸν ὀνομαζόμενον Ζήωνα ποὺ ἡ καταγωγή
του ἦταν ἀπὸ τὴν Ταρσό τῆς Κιλικίας. Ἀλλὰ γιὰ ἓ-
να τόσο δυνατό ἑλληνιστὴ δύσκολο εἶναι νὰ δεχθῶμε
ὅτι ἔκαμε ἀναμνηστικὸ λάθος.

ἠμπόρεσε νὰ ξεφύγῃ καὶ ὁ γάλλος φιλόσοφος καὶ περίφημος ἐκδότης τῶν «Ἐννεάδων» τοῦ Πλωτίνου Émile Bréhier. Στὸν πρῶτο τόμο τῆς «Histoire de la philosophie» σελ. 297 καὶ 298 σημειώνει ὅτι ὁ Ζήνων ἐπηρεαζόμενος ἀπὸ τῆς σημιτικῆς ἐπιδράσεως τροποποιεῖ τῆς ἀναφερόμενες στὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ ἑλληνικὲς ἀντίληψεις σύμφωνα μὲ σημιτικὴ θεολογικὴ νοοτροπία ποὺ δὲν βλέπει στὸ θεὸ «ἓνα παντοδύναμο κυβερνήτη τοῦ προορισμοῦ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων». Τὴν ἀπόκλιση τοῦ Ζήνωνος πρὸς τὴ σημιτικὴ θεολογικὴ ἀντίληψη τὴν ἀνακαλύπτει ὁ Bréhier παραβάλλοντας τῆς θεολογικῆς δοξασίης τοῦ Ἰδρυτοῦ τῆς Στοᾶς πρὸς τῆς ἀντίστοιχες δοξασίης τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἐνῶ γιὰ τοὺς δύο αὐτοὺς φιλοσόφους ὁ θεὸς εὐρίσκεται στὴν ὑπερβατικὴ περιοχὴ, στὸ «ἐπέκεινα», ὁ Ζήνων τὸν τοποθετεῖ μέσα στὸν κόσμον. Ἀλλὰ μὴ ματιά στα κείμενα ποὺ διεσώθηκαν ἀπὸ τὰ συγγράμματα τῶν προσωκρατικῶν θὰ ἠμποροῦσε νὰ διαλύσῃ αὐτὴ τὴν σύγχυση. Στὸν ἕκτο π.Χ. αἰῶνα ὁ Κολοφώνιος ποιητῆς Ξενοφάνης εἶχε καταπολεμήσει τὸ θεολογικὸν ἀνθρωπομορφισμό καὶ εἶχε καθαρὰ ὑποστηρίξει τὴν ἐνιστικὴ θεολογικὴ ἀντίληψη. Σὲ ἓνα στίχο ἐκφράζει τὴν ἐνιστικὴ θεολογικὴ του ἀντίληψη ὁ Ξενοφάνης διδάσκοντας ὅτι ὑπάρχει ἓνας μέγιστος θεὸς ποὺ κυριαρχεῖ καὶ στὸ θεϊκὸ καὶ στὸν ἀνθρώπινο κόσμον.

«Εἷς θεός, ἐν τε θεοῖσι καὶ ἀνθρώποισι μέγιστος οὔτε δέμας θνητοῖσιν ὁμοῖος οὔδὲ νόημα».

Σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ Φιλοδήμου (περὶ εὐσεβ. σελ. 84) ὁ Ζήνων καὶ οἱ ὀπαδοὶ του ἐδέχοντο τὴν ὑπαρξὴ ἑνὸς θεοῦ «πάντες οὖν οἱ ἀπὸ Ζήνωνος... ἓνα θεὸν λέγουσιν εἶναι». Ὁ ἐνιστικὰ ἐννοούμενος ἀπὸ τὸν Κιτιεὺ φιλόσοφο θεὸς ταυτίζεται μὲ τὸ νόμον καὶ τὸν κοινὸ λόγον τοῦ Ἡρακλείτου: «ὁ νόμος ὁ κοινός, ὁσπερ ἐστὶν ὁ ὀρθὸς λόγος, διὰ πάντων ἐρχόμενος, ὁ αὐτὸς ὢν τῷ Διὶ καθηγεμόνι τούτῳ τῆς τῶν ὄντων διοικήσεως ὄντι». Διον. Λαέρτιος VII,88 (Ὁ νόμος ὁ κοινός ποὺ ταυτίζεται μὲ τὸν ὀρθὸ λόγον περνᾷ μέσα ἀπὸ ὅλο τὸ σύμπαν, καὶ ἀποτελεῖ ταυτότητα μὲ τὸν Δία ποὺ δίδει ὀδηγία γιὰ τὴ διοίκησιν τῶν ὄντων). Ἡ παρουσία τοῦ θεοῦ μέσα σὲ κάθε περιοχὴ τοῦ κόσμου ἔστω καὶ στὴν πιὸ εὐτελέστατη ἦταν μὴ ἀντίληψη ποὺ κατὰ μαρτυρία τοῦ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως εἶχε ὑποστηριχθῆ ἀπὸ τὸν Ζήνωννα. Ὁ Κλήμης γράφει στὸν «Προτρεπτικόν» του σελ. 58 «οὐδὲ μὲν τοὺς ἀπὸ τῆς Στοᾶς παρελεύσομαι διὰ πάσης ὕλης καὶ διὰ τῆς ἀτιμοσύνης τὸ θεῖον διώκειν λέγοντας». (Δὲν θὰ παραλείψω οὔτε τοὺς ὀπαδοὺς τῆς Στοᾶς ποὺ ὑποστηρίζουν

ὅτι τὸ θεῖον σημειώνει τὴν παρουσία τοῦ μέσα σὲ ὅλη τὴν ὕλη καὶ σ' αὐτὴ ποὺ δὲν ἔχει οὔτε τὴν ἐλάχιστη ἀξία.). Ἐναντίον τοῦ ἀπὸ τῆ ζωῆ τοῦ Ἡρακλείτου ἀρκεῖ γιὰ νὰ δείξῃ ὅτι καὶ στὴν περίπτωσιν αὐτὴ πρόκειται γιὰ μὴν ἀντίληψη ποὺ ἔχει τὴν προέλευσίν της στὶς δοξασίης τοῦ ἐφεσίου φιλοσόφου. Ὁ Ἀριστοτέλης στὸ σύγγραμμά του «Περὶ ζῶων μορίων» 645α 17 γράφει τὰ ἀκόλουθα: «Καθάπερ Ἡράκλειτον λέγεται πρὸς τοὺς ξένους εἰπεῖν τοὺς βουλομένους ἐντυχεῖν αὐτῶν, οἱ ἐπειδὴ προσιόντες εἶδον αὐτὸν θερόμενον πρὸς τῷ ἰπνῶϊ ἔστησαν ἐκέλευε γὰρ εἰσιέναι θαρροῦντας» εἶναι γὰρ καὶ ἐνταῦθα θεοῦς.» (Ἔτσι ἀκριβῶς λέγουν ὅτι καὶ ὁ Ἡράκλειτος εἶπε πρὸς τοὺς ξένους ποὺ ἤθελαν νὰ μιλήσουν μαζί του. Αὐτοὶ δταν ἐμπῆκαν στὸ σπιτί του καὶ τὸν εἶδαν νὰ θερμαίνεται κοντὰ στὸν κλίβανον ἔσταμάτησαν. Αὐτὸς τότε τοὺς εἶπε νὰ πλησιάσουν χωρὶς κανένα δισταγμό. Γιατί καὶ σὲ ἐκεῖνο τὸ μέρος (γύρω ἀπὸ τὸν κλίβανον) ὑπάρχουν θεοί). Οἱ ξένοι ποὺ προσέρχονται νὰ ἐπισκεφθοῦν τὸν Ἡράκλειτον καὶ τὸν εὐρίσκουν δίπλα ἀπὸ τὸ σπιτικό του κλίβανον σταματοῦν τὴν προχώρησίν τους, γιατί νομίζουν ὅτι ἓνας τέτοιος τόπος εἶναι ἀνάρμοστος γιὰ συνέντευξιν μὲ τὸν φημισμένο σοφόν. Ὁ Ἡράκλειτος ὁμοίως τοὺς διαβεβαιώνει ὅτι καὶ ἡ περιοχὴ αὐτὴ ἠμπορεῖ νὰ εἶναι κατοικία τοῦ θεοῦ. Ἡ ἰδέα ὅτι ἡ θεία οὐσία ἔχει διαχυθῆ σὲ ὅλα τὰ σημεία τοῦ κοσμικοῦ φυσικοῦ σύμπαντος καὶ ἀκόμη καὶ στὰ εὐτελέστατα ἀποτελεῖ δοξασία ποὺ ἀποδέχονται ὅλα τὰ πανθειστικά συστήματα. Ὡστε δὲν ἠμποροῦμε ξεκινώντας ἀπὸ τὴ σκέψη ὅτι ὁ θεὸς τοῦ Ζήνωνος εἶναι διαχυμένος στὸ κοσμικὸν σύμπαν, νὰ ἰσχυρισθοῦμε ὅτι ἔχουμε μὴ ἀσυμβίβαστη πρὸς τὴν ἑλληνικὴ νοοτροπία σημιτικὴ ἀντίληψη. Μία ἀπόδειξη ποὺ ἐπικαλοῦνται ὅσοι ἱστορικοὶ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας δέχονται τὴν ὑπαρξὴ σημιτικῶν ἐπιδράσεων στὶς θεολογικὲς δοξασίης τοῦ Ζήνωνος εἶναι οἱ πληροφορίες σύμφωνα μὲ τῆς ὀποιῆς ὁ Κιτιεὺς φιλόσοφος στὴν «Πολιτεία» του ἀπεδοκίμαζε τὴν ἰδρυση ναῶν καὶ ἀγαλμάτων. Ὁ ἀπολογητὴς Θεοδώρητος ἐπίσκοπος Κύρου γράφει στὸ ἀπολογητικό του σύγγραμμα «Ἑλληνικῶν παθημάτων θεραπευτικὴ» III, 74 τὰ ἀκόλουθα: «Ταῦτα συνορῶν καὶ Ζήνων ὁ Κιτιεὺς ἐν τῷ τῆς Πολιτείας ἀπαγορεύει βιβλίῳ καὶ ναοὺς οἰκοδομεῖν καὶ ἀγάλματα τεκταίνειν οὐδὲν γὰρ εἶναι τούτων φησὶν θεῶν ἄξιον κατασκευάσασθαι». (Αὐτὰ ἀναλογιζόμενος ὁ Ζήνων ὁ Κιτιεὺς στὸ περὶ Πολιτείας βιβλίον του ἀπαγορεύει τὴν ἰδρυση ναῶν καὶ τὴ φιλοτέχνησιν ἀγαλμάτων. Γιατί λέει ὅτι κανένα κατασκευάσασθαι δὲν εἶναι ἀντάξιο αὐτῶν). Ὅσο καὶ ἂν φαίνεται ὅτι ὁ Ζήνων προσχωρεῖ στὶς ἀνειδωλικὲς ἀνάτο-

λικές δοξασίες, πού ἔκαμαν ἀργότερα τὴν ἐμφάνισή τους καὶ στὴν μεσαιωνικὴ περίοδο μὲ τὸ κίνημα τῶν Εἰκονομάχων, ὅμως καὶ στὴν περίπτωση αὐτὴ ἐπανέρχεται στὶς ἀντιανθρωπομορφικὲς διδασκαλίες τοῦ Ξενοφάνους καὶ τοῦ Ἡρακλείτου. Στὸ ὑπ' ἀριθ. 5 ἀπόσπασμα ὁ Ἐφέσιος σοφὸς δὲν διστάζει νὰ ἐκφρασθῆ περιφρονητικὰ σχετικὰ μὲ τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων «καὶ τοῖς ἀγάλμασι δὲ τουτέοισιν εἰχόνται, ὁκοῖον εἶ τις δόμοισι λεσχηνεύοιτο οὐ τε γινώσκων θεοὺς οὐδ' ἡρώας οἵτινές εἰσι». (Καὶ ἀπευθύνουν οἱ ἄνθρωποι εὐχὲς σ' αὐτὰ τὰ ἀγάλματα, ἀπαράλλακτα ὡσάν νὰ ἔπιανε κανεὶς συνομιλία καὶ λίθινα οἰκοδομήματα, χωρὶς νὰ ξέρη τί εἶναι στὴν οὐσία τους οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἡρώες). Ὅπως καὶ γιὰ τὸ Ζήνωνα ἔτσι καὶ γιὰ τὸν Ἡράκλειτο τὰ λατρευτικὰ ἀγάλματα εἶναι ὕλικά κατασκευάσματα «οἰκοδόμων τε ἔργων καὶ βαναύσων» ὅπως ἐσυνήθιζε νὰ τὰ χαρακτηρίζη καὶ ὁ Κιτιεὺς φιλόσοφος. Δὲν εἰσάγει λοιπὸν καὶ στὴν περίπτωση αὐτὴ ὁ Ζήνων στὸν ἑλληνικὸ κόσμον σημεϊτικὲς ἀντιειδωλικὲς δοξασίες ἀλλὰ ξαναγυρίζοντας στὶς πρῶτες πηγὲς τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφικῆς κοσμοθεωρίας τίς φέρνει καὶ πάλι στὴν ἐπικαιρότητα παρέχοντας σ' αὐτὲς νέα ἐκφραστικὴ μορφή. Ἡ ἀναδρομὴ του στὶς πρῶτες ἀρχὲς τῆς ἑλληνικῆς κοσμοθεωρίας πιστοποιεῖται ἀπὸ τὴν ἐνασχόλησή του μὲ τὴν ἑρμηνεία τῶν ποιημάτων τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου. Στὸν κατάλογο τῶν ἔργων του ἀναφέρεται καὶ σύγγραμμά του μὲ τὸν τίτλο «Προβλήματα ὀμηρικά». Εἶχε γράψει καὶ σχόλια «Εἰς Ἡσιόδου Θεογονίαν». Οἱ ἀλληγορικὲς ἐρμηνεῖες οἱ ἀναφερόμενες στὴ σημασίαν τῶν μυθολογικῶν θεοτήτων εἶχαν γίνῃ ἀπὸ τὸν Ζήνωνα μὲ διαρκὴ ἀναφορὰ στὴ μυθολογικὴ διήγησιν τῆς «Θεογονίας». Τὰ παλαιὰ σχόλια στὴ «Θεογονία» περιέχουν μιὰ διαφωτιστικὴ περικοπή: «Ὁ Ζήνων φησὶ τοὺς Τιτᾶνας διὰ παντός εἰρησθαι τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου. Κοῖον γὰρ λέγει τὴν ποιότητα κατὰ τροπὴν Αἰολικὴν τοῦ π πρὸς τὸ κ, Κρεῖον δὲ τὸ βασιλικὸν καὶ ἡγεμονικόν, Ὑπερίονα δὲ τὴν ἄνω κίνησιν ἀπὸ τοῦ ὑπεράνω ἰέναι. Ἐπεὶ δὲ φύσιν ἔχει πάντα τὰ κοῦφα ἀφιέμενα πίπτειν ἄνω, τὸ τοιοῦτον μέρος Ἰάπετου ἐκάλεσε». (Ὁ Ζήνων λέγει ὅτι μὲ τοὺς Τιτᾶνας ἐννοοῦνται σταθερὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου. Ἡ θεογονία δηλαδὴ σύμφωνα μὲ τὴν ἑρμηνεία τοῦ Ζήνωνος ὀνομάζει τὴν ποιότητα Κοῖον ἀκολουθώντας τὴ συνηθισμένη στὴν Αἰολικὴ διάλεκτο τροπὴ τοῦ π σὲ κ, Κρεῖον δὲ ὀνομάζει τὸ βασιλικὸ καὶ ἡγεμονικὸ στοιχεῖο, Ὑπερίονα δὲ τὴν οὐρανίαν κίνησιν ἐτυμολογώντας τὴ λέξιν ἀπὸ τὴν πρόθεσιν ὑπεράνω καὶ τὸ ἀπαρέμφατο ἰέναι (κινεῖσθαι). Ἐπειδὴ δὲ ὅλα τὰ ἐλαφρὰ πράγματα ἔχουν φυσικὴ

ὄρμη, ὅταν ἀφεθοῦν ἐλεύθερα νὰ πηγαῖνουν πρὸς τὰ ἐπάνω, τὸ στοιχεῖο τοῦ εἶδους τούτου τὸ ὀνόμασε μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Τιτᾶνος Ἰαπετοῦ). Γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὴν παράθεσιν τοῦ χωρίου τούτου ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ Ζήνωνος δὲν ἦταν νὰ εἰσαγάγῃ στὸν ἑλληνικὸν κόσμον τὴ σημεϊτικὴ δαιμονολογία. Ἡ βελε νὰ δώσῃ φιλοσοφικὸ νόημα στὴν ἑλληνικὴ μυθολογία. Ἄς μὴ λησμονοῦμε ὅτι ὅλοι οἱ Ἕλληνες σοφοὶ ἐστάθησαν μὲ σεβασμὸ ἐμπρὸς στὰ πλάσματα τῆς μυθολογικῆς φαντασίας τοῦ λαοῦ τῶν. Τὰ ἐθεώρησαν ὡς συμβολικὴ ἔκφρασι μιᾶς πρωταρχικῆς σοφίας. Ἡ προσπάθεια τοῦ Ζήνωνος καὶ τῶν ὁπαδῶν του νὰ ἐξηγήσουν ἀλληγορικὰ τίς μυθολογικὲς θεότητες εἶχε τὸ σκοπὸ νὰ δώσῃ μιὰ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ σημασίαν στὴ λαϊκὴ δαιμονολογία.

Μιὰ ἄλλη προκατάληψη πού ἀλλοιώνει τὸ νόημα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ζήνωνος εἶναι ἡ ἀντίληψη ὅτι στὸ Στωϊκισμὸ ὑπερισχύουν οἱ κοσμοπολιτικὲς ἀντιλήψεις καὶ ὅτι τὸ ἄτομο παύει νὰ αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸ του στενὰ δεμένο μὲ τὴν πόλιν τῆς γεννήσεώς του. Ὁ Ζήνων θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἀντικρούσῃ τὴν αἰτία αὐτὴ φέροντας ὡς ἀπόδειξιν τὴ δική του προσωπικὴ συμπεριφορά. Ἐσημειώσαμε στὰ προηγούμενα ὅτι ὁ Κιτιεὺς φιλόσοφος εἶχε γίνῃ μιὰ ἀπὸ τίς μεγαλύτερες προσωπικότητες τῆς ἐποχῆς του. Ἡ κοινωνία τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων τὸν εἶχε περιβάλει μὲ μεγάλας τιμὰς καὶ ὁ Ἀντίγονος ἐφρόντιζε νὰ διατηρῆ προσωπικὲς σχέσεις μαζί του. Ἄν καὶ θὰ ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ Ἀθηναῖος πολίτης, ὅμως ἡ στοργὴ του πρὸς τὴν πόλιν τῆς γεννήσεώς του, τὸ Κίτιον τῆς Κύπρου, ἦταν τόσο μεγάλη ὥστε πάντοτε προσέθετε στὶς ἐπίσημες ἀναγραφὰς τῆς δηλητικῆς γιὰ τὴν κυπριακὴν καταγωγὴν του ἔνδειξιν. Τὸ ἐπαινετικὸν ψήφισμα πού ἐξέδωκε γιὰ νὰ τὸν τιμήσῃ ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων τὸν ὀνομάζει Κιτιεὺς «Ζήνων Μνασέου Κιτιεὺς». Ἀξιοπρόσεκτη εἶναι καὶ ἡ πληροφορία πού μᾶς δίνει ἡ βιογραφία του ἀπὸ τὸ Διογένη τὸ Λαέρτιο. «Φησὶ δὲ Ἀντίγονος ὁ Καρύστιος οὐκ ἀρνεῖσθαι αὐτὸν εἶναι Κιτιεὺς τῶν γὰρ εἰς τὴν ἐπισκευὴν τοῦ λουτρῶνος συμβαλλομένων εἰς ὧν καὶ ἀναγραφόμενος ἐν τῇ στήλῃ «Ζήνωνος τοῦ φιλοσόφου» ἠξίωσε καὶ τὸ Κιτιεὺς προστεθῆναι». (Μᾶς δίδει τὴν πληροφορία ὁ Ἀντίγονος ὁ Καρύστιος ὅτι ὁ Ζήνων δὲν ἐσυνήθιζε νὰ ἀρνήται τὴν ἀπὸ τὸ Κίτιον καταγωγὴν του. Ὅταν κάποτε ἦταν ἕνας ἀπὸ ἐκείνους πού εἶχαν καταβάλλει συνεισφορά γιὰ νὰ ἐπισκευασθῇ ὁ λουτρῶν καὶ ἔγραψαν στὴ σχετικὴ ἀναθηματικὴ στήλῃ «Ζήνωνος τοῦ φιλοσόφου» ἐζήτησε νὰ προστεθῇ καὶ τὸ Κιτιεὺς). Γι' αὐτὸ δὲν εἶναι μόνο μιὰ ἀνακρίβεια ἀλλὰ καὶ ἑλλειψὴ σεβασμοῦ πρὸς τὴ μνήμην ἑνὸς τόσο σημαντικοῦ φιλοσόφου ἢ διαστροφή τῆς ἱστορικῆς ἀλη-

θείας από τον Άγγλο έλληνοιστή Murray που όχι μόνο παρέλειψε να μνημονεύσει το όνομα της πατρογονικής του πόλεως, αλλά και τον κατέταξε στη φυλή των Σημιτών. Ο Ζήνων έχει εμπρός του, δλόκληρη την πολιτιστική περιοχή του κόσμου όπως την είχε κάνει προσιτή ή έκστρατεια του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Πολλοί από τους ιστορικούς του αρχαίου κόσμου κάνουν το λάθος να παραγνωρίζουν την σημασία που είχε για τα πολιτικά ήθη και για την πολιτική ζωή ή έκστρατεια εκείνη. Στην περιοχή των Μικρασιατικών και Ανατολικών Λαών ο Αλέξανδρος έρχόταν να φέρη την κατάλυση της τυραννίας των Περσών σατραπών και τοπικών δυναστών. Οι πόλεις που έφρόντιζε να οικοδομη είχαν έλευθερία και αυτονομία κατά το σύστημα των αρχαίων ελληνικών πολιτειών. Οι στρατιωτικές δυνάμεις των Μακεδόνων δεν είχαν το σκοπό να υποστηρίζουν καταδυναστεύσεις των Λαών. Έφερναν παντού τα ιδεώδη της πολιτικής έλευθερίας και αυτονομίας. Όπως παλαιότερα οι Αθηναίοι και έπειτα οι Σπαρτιάτες και οι Θηβαίοι έτσι και οι Μακεδόνες είχαν στα χέρια τους όχι μία Ιμπεριαλιστικά νοημένη κυριαρχία αλλά την ήγεμονία. Αυτοί έκρατούσαν την εϋθύνη και την πρωτοβουλία για την έξασφάλιση της ζωής των πολιτών που έξοϋσαν ώργανωμένοι σε έλευθερες και αυτόνομες πολιτικές κοινότητες.

Αν θελήσωμε να ίδουμε απ' αυτή την άποψη το νέο πολιτειακό ιδεώδες που αρχίζει να πραγματοποιείται με τις έκστρατείες του Μεγάλου Αλεξάνδρου και την επέκταση της πολιτικής και πολιτιστικής έπιρροής των Έλλήνων, ήμπορούμε να κατανοήσωμε γιατί ο Ζήνων και οι Στωϊκοί είχαν απόδωσει μία πρωταρχική σημασία στην έννοια της έλευθερίας. Για τον Κιτιέα φιλόσοφο ή έλευθερία είναι το κυριώτερο γνώρισμα που μαρτυρεί ότι ο άνθρωπος έχει φθάσει στην ύψιστή του ήθικη τελείωση. Ο φιλόσοφος Φίλων ο Αλεξανδρεϋς σε μία πραγματεία του επιγραφομένη «Περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον ἐλεύθερον εἶναι» αναφερόμενος στις γνώμες του Ζήνωνος γράφει τὰ ακόλουθα: «Ἄξιον τὸ Ζηνώνειον ἐπιφωνήσαι ὅτι θάττον ἂν ἀσκὸν βαπτίσαις πλήρη πνεύματος ἢ βιάσαι τὸν σπουδαῖον ὄντινον ἄκοντα δρᾶσαι τι τῶν ἀβουλήτων ἀνένδοτος γὰρ καὶ ἀήσθητος ψυχὴ, ἦν ὀρθὸς λόγος δόγμασι παγίοις ἐνεύρωσεν». (Ἄξιζει νὰ ἐκφωνήσωμε ἐπιφωνηματικά τὴ γνώμη ἐκείνη τοῦ Ζηνωνος σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία εὐκολώτερο θὰ ἦταν νὰ καταβυθίσῃ μέσα στὰ νερὰ ἓνα ἄσκι γεμάτο ἀπὸ ἀέρα παρὰ νὰ ἐκβιάσῃ τὸν ἠθικὰ μορφωμένο ἄνθρωπο νὰ κάμῃ παρὰ τὴ θέλησή του μιά πράξη πού δὲν θέλει. Γιατί ἡ ψυχὴ πού μὲ στερεὰ δόγματα φσάν μὲ νεῦρα τὴν ἐδυνάμωσεν ὁ ὀρθὸς λόγος οὔτε ὑποχωρεῖ οὔτε ὑφίστα-

ται ἤττα). Ἡ έλευθερία είναι κατά τον Ζήωνα κάτι που δεν γνωρίζει ούτε φόβο, ούτε μικροψυχία ούτε ταπείνωση. Δεν ήταν μόνο ο θεωρητικός λογισμός που απέκάλυπτε στο Ζήωνα την αξία αυτή της έλευθερίας. Οι άγωνες που είχε αναλάβει ο Κυπριακός Λαός τοποθετημένος στις Νοτιοανατολικές προφυλακές της ελληνικής πατρίδος ήταν το βαθύτερο έσωτερικό κίνητρο που προωθούσε το λογισμό του στη διαπίστωση ότι μόνο ή έλευθερία στον ίδιο βαθμό με τη λογικότητα «τόν ὀρθὸν λόγον» αποτελοϋν, την βαθύτερη ούσία του ανθρώπου. Ο Ζήνων και οι ὀπαδοί του έδιδαν τις έπερχόμενες γενεές ότι το ύψιστο αγαθό είναι να απελευθερώνεται ο άνθρωπος από τη δουλεία στα πάθη του και στις ὀρμές του και να στέκεται άτρόμητος εμπρός στη βία ὀποιουδήποτε δυνάστη. Ο Ζήνων και οι ὀπαδοί του προώθησαν στην πρώτη γραμμή του παγκοσμίου ενδιαφέροντος την έννοια της πνευματικής έλευθερίας. Οι σχετικές με την έλευθερία τη θεμελιωμένη έπάνω στο Λόγο θεωρίες του Σπινόζα και του Κανί έχουν την πρώτη τους άφετηρία στα θεωρήματα του Ζήωνος και των Στωϊκῶν. Έπιδιώκοντας σήμερα με κάθε θυσία ο Έλληνικός Λαός της Κύπρου να ὀλοκληρώσει την έθνικη αϋτοτέλεια και έλευθερία του με την ένσωμάτωσή του στην Έλληνική Πατρίδα συνεχίζει προαιωνία άποστολή στο ὀφειλόμενο χρέος. Βαδίζει έπάνω στο δρόμο που προκαθώρισαν οι μεγάλες προσωπικότητες των ήρώων και των σοφῶν του.

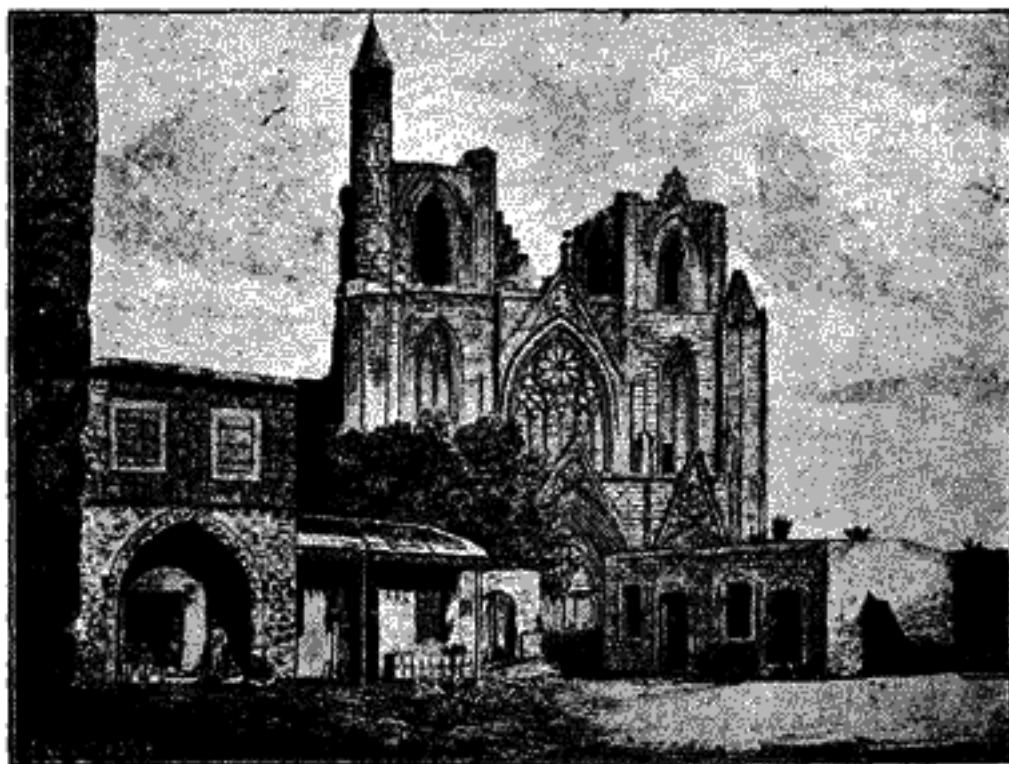
Ἡ συμβολὴ τοῦ Ζηνωνος γιὰ τὴν προαγωγὴ τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως ἔχει σημασία κοσμοϊστορικὴ καὶ γι' αὐτὸ τὴν περιβάλλει μιά παγκόσμια ἀναγνώριση. Ἡ λάμψη τῆς προσωπικότητός του ὁμως δὲν πρέπει νὰ μᾶς κάμῃ νὰ λησμονήσωμε καὶ ἓναν ἄλλο Κύπριο συμπατριώτη του προγενέστερο ἀπ' αὐτὸν πού δὲν εἶχε τὴν τύχη νὰ φθάσῃ στὴν ὀριμότητά του. Ἀνάμεσα στὶς τάξεις τῶν νέων πού ἐμαθήτευαν γύρω ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὸν πόθο νὰ ιδρύσουν τὴ βασιλεία τῶν φιλοσόφων ἦταν καὶ ἓνας εὐγενὴς νέος ἀπὸ τὴν Κύπρο, ὁ Εϋδημος. Ὁ φίλος καὶ συμμαθητῆς του Ἀριστοτέλης στὸ διάλογο «Εϋδημος» πού ἔγραψε γιὰ νὰ τιμῆσῃ τὴ μνήμη του εἶχε διηγηθῆ γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴ μοῖρα τοῦ νέου αὐτοῦ ἀξιοπρόσεκτα περιστατικά. Κατὰ τὸ ἔτος 359 π. Χ. ὅταν ὁ Εϋδημος ἐταξίδευε περνώντας ἀπὸ τὴ Θεσσαλία συνέβη νὰ ἀρρωστήσῃ ἀπὸ βαρύτερη ἀσθένεια στὰς Φεράς. Ὅλοι οἱ γιατροὶ πού τὸν ἐπεσκέφθηκαν εἶχαν ἀποφανθῆ ὅτι δὲν ὕπῃρχε καμμιά ἐλπίδα γιὰ τὴ διάσωσή του. Μιά νύκτα ὁμως ὁ Εϋδημος ὅταν ἀποκοιμήθηκε εἶδε ἓνα περίεργο ὄνειρο. Ἐπαρουσιάσθη εμπρός του ἓνας ὀραῖος νέος καὶ

τοῦ εἶπε ὅτι σὲ λίγο καιρὸ θὰ ξαναῦρη τὴν ὑγεία του. Τοῦ εἶπεν ἀκόμη ὅτι σὲ λίγες ἡμέρες ὁ τύραννος τῶν Φερῶν Ἀλέξανδρος θὰ εὕρῃ οἰκτρὸ θάνατο. Ὅσο γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Εὐδῆμο αὐτὸς εἶπε τὸ ὄνειρο θὰ ξαναγύριζε στὴν πατρίδα του, ἐπειτα ἀπὸ πέντε ἔτη. Τὸ ὄνειρο ἐπαληθεύθηκε. Ὑστερα ἀπὸ λίγες ἡμέρες ὁ Ἀλέξανδρος ἐδολοφονήθηκε καὶ ὁ Εὐδῆμος ἔγινε ὀγιῆς. Ἐπειτα ὁμοῦ ἀπὸ πέντε χρόνια (354 π. Χ.) ὁ Εὐδῆμος ποὺ συμμετείχε στὶς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις τὶς διεξαγόμενες ἀπὸ τὸ φίλο τοῦ Πλάτωνος Δίωνα ἐναντίον τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν, ἔπεσε φονευμένος στὴ μάχη. Ὁ κύκλος τῶν Πλατωνικῶν ἔδωκε στὸ ὄνειρο τὴν ἐρμηνεία ὅτι ἡ ἐπάνοδος στὴν πατρίδα γιὰ τὸν Εὐδῆμο ἦταν ὁ ἐνδοξὸς θάνατος ποὺ τοῦ ἔτυχε ὅταν ὑπερήσπιζε τὴν ἐλευθερία καὶ ἐπολεμοῦσε ἐναντίον τοῦ τυράννου. Ἡ θυσία τῆς ζωῆς γιὰ τὴν ἐλευθερία ἦταν γιὰ τοὺς Πλατωνικοὺς μία πράξη ποὺ ἀρκοῦσε γιὰ νὰ ἀνεβάσῃ τὸν Εὐδῆμο ἀπὸ τὸν ἐπίγειο κόσμο τῆς φθορᾶς στὴν ἀθάνατη περιοχὴ τοῦ βασιλείου τῶν Ἰδεῶν, ὅ-

πως τὸ εἶχεν ὁ Πλάτων περιγράψει στὸ «Φαῖδρο». Παίρνοντας ὁ Ἀριστοτέλης ἀφορμὴ ἀπὸ τὴ μοῖρα τοῦ νεαροῦ καὶ φιλότατου συμμαθητοῦ του ἔγραψε τὸ διάλογο «Εὐδῆμος» γιὰ νὰ ἀποδείξῃ ὅπως καὶ ὁ Πλάτων μὲ τὸ «Φαίδωνα», τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς. Ἔτσι γιὰ τὴν ἰδεολογία τῆς Κυπριακῆς νεολαίας τοῦ τετάρτου π. Χ. ὁ Εὐδῆμος ὡς προασπιστὴς τῆς ἐλευθερίας εἶχε γίνει μία ἰδανικὴ μορφή ἀξία νὰ καταταχθῇ στὸν κόσμον τῶν ἡρώων.

Στὴ διαδρομὴ τῶν καιρῶν πολλὰ πράγματα ἀλλάζουν. Ὑπάρχει ὁμοῦ καὶ κάτι ποὺ ἀντιστέκεται στὸ πέρασμα τοῦ χρόνου. Αὐτὸ τὸ κάτι εἶναι τὰ μεγάλα ἔργα καὶ ἡ ἀνάμνησή τους. Οἱ αἰῶνες ἐπέρασαν καὶ αὐλάκωσαν τὰ βουνὰ καὶ τὶς πεδιάδες τῆς ἐλληνικῆς Κύπρου. Ἡ ἀνάμνηση ὁμοῦ τῶν μεγάλων ἰδανικῶν ἔμεινεν ἀνεξολόθρευτη. Μέσα ἀπὸ τὰ βάθη τῶν περασμένων καιρῶν ὁ Ζήνων καὶ ὁ Εὐδῆμος στέλνουν στὸ Πανελλήνιο ἓνα μήνυμα ποὺ προστάζει τὴν ἀνάληψη σκληρῶν ἀγῶνων γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας.

Κ. Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ

Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας στὴ Φαμαγούστα.